

(i) Printed Pages : 8]

Roll No.

(ii) Questions : 9+9+9]

Sub. Code :

2	6	6	9
---	---	---	---

Exam. Code :

0	3	0	9
---	---	---	---

Master of Arts 3rd Semester Examination

1127

ECONOMICS

(Economics of Growth and Development-I)

Paper : MAECO-302

(In All Mediums)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Note :- Attempt *five* questions in all, selecting *one* question from each of the four Units. Question No. 1 is compulsory.

(Compulsory Question)

1. Answer any *ten* from the following in brief (25–30 words each) :

- (i) What is capabilities approach to development ?
- (ii) How is knowledge measured in latest HDI ?
- (iii) Why are inequalities considered to be bad for development ?

NA-312

(1)

Turn Over

- (iv) What are the *five* types of innovations suggested by Schumpeter ?
- (v) What are the implications of vicious circle of poverty for economic development ?
- (vi) What is the role of values in economic development ?
- (vii) Differentiate between capital widening and capital deepening.
- (viii) What is the cause of underdevelopment according to the Centre-Periphery theory ?
- (ix) How does division of labour increase labour productivity according to Adam Smith ?
- (x) How is Ricardo's concept of 'natural wage' an improvement over Smith's concept of 'subsistence wage' ?
- (xi) What do you mean by Surplus Value ?
- (xii) What are the characteristics of Rostow's Age of High Mass Consumption ?
- (xiii) What are SDGs as adopted by UN ?
- (xiv) What are the important core CSD indicators of Sustainable Development ?
- (xv) What is Population Pessimism ? 10×2=20

Unit-I

2. Differentiate between economic growth and economic development. What are the major objectives of development ? 7+8
3. Discuss the evolution of HDI as a measure of economic development. 15

Unit-II

4. Do you agree that many developing countries are caught in a low level equilibrium trap ? How can the come out of this trap ? 10+5
5. What are the characteristic of a dualistic economy ? Discuss the major types of dualism. 7+8

Unit-III

6. Elaborate Marxian views on the process of economic development. Why is the downfall of capitalism inevitable according to Marx ? 9+6
7. Explain the central role of entrepreneur in Schumpeter's theory of economic development. 15

Unit-IV

8. Trace the changes in world population in the last two centuries. 15
9. Briefly discuss the main arguments for and against the idea that population growth is a serious problem in developing countries. 15

NA-312

(3)

Turn Over

हिन्दी माध्यम

नोट :- कुल पाँच प्रश्नों के उत्तर दीजिए। प्रत्येक इकाई से एक प्रश्न का उत्तर दीजिए। प्रश्न संख्या 1 अनिवार्य है।

(अनिवार्य प्रश्न)

1. किन्हीं दस प्रश्नों के उत्तर संक्षेप में (25-30 शब्दों) दीजिए :

- (i) विकास का क्षमता दृष्टिकोण क्या है ?
- (ii) नवीनतम HDI में ज्ञान कैसे मापा जाता है ?
- (iii) विकास के लिए असमानताओं को बुरा क्यों माना जाता है ?
- (iv) शुम्पीटर द्वारा सुझाए गए नवाचार के पाँच प्रकार क्या हैं ?
- (v) आर्थिक विकास के लिए गरीबी के दुष्चक्र की मान्यताएँ क्या हैं ?
- (vi) आर्थिक विकास में मूल्यों की भूमिका क्या है ?
- (vii) पूँजी विस्तार तथा पूँजी गहराई में अन्तर बताइए।
- (viii) सेण्टर-पैरीफेरी सिद्धान्त के अनुसार अल्पविकास का क्या कारण है ?
- (ix) एडम स्मिथ के अनुसार श्रम विभाजन ने श्रम उत्पादकता को कैसे बढ़ाया है ?

NA-312

(4)

(x) रिकार्डों की 'प्राकृतिक मजदूरी' की अवधारणा स्मिथ की जीवन निर्वाह मजदूरी अवधारणा से अधिक सुधारात्मक कैसे है ?

(xi) बचत मूल्य से आप क्या समझते हैं ?

(xii) रोस्टोव की ऊँची दर उपभोक्ता की आयु की विशेषताएँ क्या हैं ?

(xiii) यू.एन. द्वारा अपनाए गए SDGs क्या हैं ?

(xiv) सतत् विकास के CSD संकेतकों के महत्वपूर्ण कोर क्या हैं ?

(xv) जनसंख्या निराशावाद क्या है ?

10×2=20

इकाई-I

2. आर्थिक वृद्धि तथा आर्थिक विकास में अन्तर बताइए। विकास के प्रमुख उद्देश्य क्या हैं ?

7+8

3. आर्थिक विकास के मापन के रूप में HDI के उद्विकास का वर्णन कीजिए।

15

इकाई-II

4. क्या आप सहमत हैं कि बहुत से विकासशील देश निम्न स्तर सन्तुलन जाल में फँसे हैं ? इन्हें इस जाल से बाहर कैसे निकला जा सकता है ?

10+5

5. द्वैधवादी अर्थव्यवस्था की विशेषताएँ क्या हैं ? द्वैधवाद के प्रमुख प्रकारों का वर्णन कीजिए।

7+8

इकाई-III

6. आर्थिक विकास की प्रक्रिया पर मार्क्स के विचारों को विस्तारित कीजिए। मार्क्स के अनुसार अपरिहार्य पूँजीवाद का पतन क्यों हुआ है ?

9+6

7. ਸ਼ੁਮਪੀਟਰ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਮੇਂ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਵਯਾਖ਼ਿਆ ਕੀਜ਼ਿਏ। 15

ਭਾਗ-IV

8. ਅੰਤਿਮ ਦੋ ਸ਼ਤਾਬਦੀਓਂ ਮੇਂ ਵਿਸ਼ਵ ਜਨਸੰਖ਼ਿਆ ਮੇਂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਾ ਚਿਤਰਨ ਕੀਜ਼ਿਏ। 15
9. ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ੋਂ ਮੇਂ ਜਨਸੰਖ਼ਿਆ ਵਰ੍ਦਿਸ਼ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਸਮਸ਼ਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਪਖ਼ਸ਼ ਤਥਾ ਵਿਪਖ਼ਸ਼ ਮੇਂ ਪ੍ਰਸੁਖ਼ ਤਰ੍ਕੀਬਾਂ ਕਾ ਸੰਖ਼ਿਪਤ ਵਰਨਨ ਕੀਜ਼ਿਏ। 15

ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ

ਨੋਟ : ਕੁੱਲ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦਿਓ। ਹਰ ਇੱਕ ਇਕਾਈ ਤੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿਓ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ :1 ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਲਾਜ਼ਮੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ 25-30 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਓ :
 - (i) ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸਮਰੱਥ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਕੀ ਹੈ ?
 - (ii) ਨਵੀਨਤਮ HDI ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਕਿਵੇਂ ਮਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?
 - (iii) ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੇੜਾ ਕਿਉਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?
 - (iv) ਸ਼ੁਮਪੀਟਰ ਦੁਆਰਾ ਸੁਝਾਈਆਂ ਗਈ ਕਾਢਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਹਨ?
 - (v) ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਦੁਸ਼-ਚੱਕਰ ਦੀਆਂ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਕੀ ਹਨ ?
 - (vi) ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਲਾਂ ਦੀ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ ?

- (vii) ਪ੍ਰਾਂਤੀ ਵਿਸਥਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤੀ ਗਹਿਰਾਈ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਦੱਸੋ।
- (viii) ਸੇਂਟਰ-ਪੈਰੀਫੇਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਲਪ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ?
- (ix) ਏਡਮ ਸਮਿਥ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿਹਨਤ ਵਿਭਾਜਨ ਨੇ ਮਿਹਨਤ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵਧਾਇਆ ਹੈ ?
- (x) ਰਿਕਾਰਡੋ ਦੀ 'ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਮਜਦੂਰੀ' ਦੀ ਧਾਰਣਾ ਸਮਿਥ ਦੇ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਮਜਦੂਰੀ ਧਾਰਣਾ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਸੁਧਾਰਾਤਮਕ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ?
- (xi) ਬਚਤ ਮੁੱਲ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ?
- (xii) ਰੋਸਟੋਵ ਦੀ ਉੱਚੀ ਦਰ ਖਪਤਕਾਰ ਦੀ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਕੀ ਹਨ ?
- (xiii) ਯੂ.ਐਨ. ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਏ ਗਏ SDGs ਕੀ ਹਨ ?
- (xiv) ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਬੈਕ ਸੰਕੇਤਾਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ CSD ਸੂਚਕ ਕੀ ਹਨ ?
- (xv) ਜਨਸੰਖਿਆ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦ ਕੀ ਹੈ ?

10×2=20

ਇਕਾਈ-I

2. ਆਰਥਿਕ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਦੱਸੋ।
ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਹਨ ?
- 7+8
3. ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮਾਪ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ HDI ਦੇ ਉਦੈਵਿਕਾਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।
- 15

ਇਕਾਈ-II

4. ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ ਨਿਮਨ ਪੱਧਰ ਸੰਤੁਲਨ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਜਾਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਵੇਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? 10+5
5. ਦਵੈਤਵਾਦੀ ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਕੀ ਹਨ ? ਦਵੈਤਵਾਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ । 7+8

ਇਕਾਈ-III

6. ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਉੱਤੇ ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰਿਤ ਕਰੋ । ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦਾ ਪਤਨ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ? 9+6
7. ਸ਼ੁੰਪੀਟਰ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਉਦਮੀ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ । 15

ਇਕਾਈ-IV

8. ਅਖੀਰ ਦੇ ਸ਼ਤਾਬਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਜਨਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਚਿਤਰਣ ਕਰੋ । 15
9. ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਨਸੰਖਿਆ ਵਿਧੀ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਪੱਖ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤਰਕਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਰਣਨ ਕਰੋ । 15